

Tako je Repe kljub »začetništvu« (ki pa je lahko tudi odlika) pravzaprav solidno, pa vendarle šele načel veliko in zapleteno znanstvenoraziskovalno in nujno tudi znanstveno-teoretično temo, ki nepreklicno prestopa v polje zgodovine in zgodovinopisja.

Martin Ivanič

J a n e z J a n š a: *Premiki. Nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992.* Mladinska knjiga Ljubljana 1992, 364 strani.

Ko je pričujoča knjiga, kot prvo pravo memoarsko delo o najnovejši slovenski vojni, izšla, smo beležili ravno prvo obletnico osamosvojitve. Prav to dokazuje, da se čas vrti vedno hitreje in je boj za medijsko prisotnost vedno ostrejši. Avtorjeve ambicije seveda niso bile le napisati delo, v katerem bo izpovedal lastno videnje dramatičnih in uspešnih časov najnovejše slovenske zgodovine. Na to kaže že njen podnaslov, še bolj pa seveda vsebina sama, saj je avtor zgodbo potegnil do takorekoč nekaj tednov pred izidom, prav tako pa Janša ni zgolj eden najvišjih državnih funkcionarjev, pač pa je prav tako dejaven tudi v političnem, strankarskem življenju. Zato niti ne čudi, da je knjiga dvignila veliko prahu med politiki prizadetih strani, vendar pa to ne še pojasni vse njene knjigotrške uspešnosti. Medtem so se razvnete politične strasti v zvezi s knjigo razcvetele in v glavnem tudi izživele, nekaj vprašanj, ki so jih polemike sprožile, pa seveda ima relevantno. Strogo vzeto je vse, kar je bilo mogoče o politični plati tega spominskega pisanja povedati, bilo tudi povedano. Tudi zato se ukvarjam le z njeno zgodovinopisno vrednostjo.

Knjiga je razdeljena v 15 poglavij, v katerih je avtor obdelal svojo življenjsko pot v najdinamičnejšem obdobju, ko je v nekaj letih prešel pot od publicista do enega najvplivnejših politikov in ministra za obrambo.

Prvi del - dve poglavji - govori o aretaciji in poti reševanja družbene napetosti, ki je po aretacijah in med sojenjem nastala, predvsem z osebne perspektive ene od žrtev. Pripovedovanje Janša začne z dnem aretacije, nato pojasnjuje na podlagi poznejšega poznavanja (izsledki Odbora za varstvo človekovih pravic in skupščinske komisije) genezo aretacije in procesa, eno poglavje pa je namenjeno delovanju odbora za varstvo človekovih pravic, ki je prerasel v prvo vzporedno in nasprotno politično strukturo ob ZKS.

Drugi del, ki obsega 7 poglavij, govori o delu na obrambnem področju v Demosovi vladi od prevzema oblasti do tedaj, ko je plebiscit nakazal radikalno varianto slovenske osamosvojitve, za katero je bilo potrebno začeti graditi tudi od Jugoslovanske ljudske armade (JLA) oddvojeno vojaško silo. Najbolj poveden in nov je tu prikaz nastajanja sprva ilegalne in nato legalizirane Manevrske strukture Narodne zaščite, ki je nastala kot odgovor na odvzem orožja večini enot Teritorialne obrambe. K temu je mogoče pripomniti, da je država, v kateri je potrebno (in mogoče) organizirati vzporedne vojaške sile, že močno v razsulu in je morala propasti - ne da bi pozabili na sicer mnogo globjo podlago dezintegracije večnacionalne Jugoslavije. Sledi nekaj zelo

zanimivih poglavij, ki govore o pripravah na osamosvojitve, potem ko je plebiscit odkazal le šest mesecev časa za pripravo vseh državnih struktur, torej tudi vojaških. Temu se je pridruževala še skrb glede ključnega trenutka, saj je bila verjetnost mirnega prehoda v novo državo minimalna. Tako Janša podrobno prikaže priprave države na obrambnem polju, od prekinitve pošiljanja nabornikov v JLA, prenosa poveljstva nad Teritorialno obrambo na predsedstvo republike in zamenjave poveljujočih, pripravljena zakonov o obrambi in zaščiti, o vojaški dolžnosti, izvedbe poskusnega usposabljanja rekrutov, prvo veliko zaostritev v Pekrah prav zaradi nabornikov, manj pa je natančen pri opisu nabavljanja orožja za TO. Podrobneje izvemo le za datuma največjih pošiljk.

Zelo ga zaposluje 'deklaracija za mir', ki so jo podpisali tudi mnogi iz najvišjih oblastnih struktur. Prav za te, ki so bili dobro informirani, tudi podpisnemu ni jasno, kaj jih je vodilo pri podpisovanju, prepričanje o potrebnosti, politični vzgibi ali svojevrstna dvojna igra za ostalo Jugoslavijo. Gotovo je deklaracija pomembno vplivala na prepričanje generalitete, pa tudi politikov, da se Slovenija ne bo resneje branila.

Tretji del govori o vojni za obrambo osamosvojitve in se tudi zaključuje z umikom JA iz Slovenije. Prav iz Janševe knjige je jasno razviden pomen sprejema aktov o osamosvojitvi pred 26. junijem, saj je omogočil tistega pol koraka prednosti pri prevzemanju efektivne oblasti, ki je medijsko tudi odločila vojno za Slovenijo. Takorekoč iz ure v uro avtor popisuje svoje delovanje (marsikaj zvemo tudi o delovanju ostalih vodilnih, pa tudi koordinacijske skupine) in občasno govori tudi o svojem doživljanju oboroženega spopada. Janša razvidno nastopa ne le kot obrambni minister, torej politik, pač pa tudi kot poveljnik, ki strateško in celo taktično usmerja obrambo, resda v imenu koordinacijske skupine za obrambo. Bolj kot se je vojna iztekala, bolj se avtor predstavlja za tisto krilo, ki je bilo za boj do končne zmage, res pa je, da so bile prve pobude za mirno reševanje konflikta vse prej kot ugodne za slovensko stran. Kljub temu strateška enotnost postopkov vodstva ni bila nikjer prekršena in fenomen »poskusa puča« 2. julija je gotovo pretiran. S stisnjenimi zobmi je sprejel tudi brionsko deklaracijo, po lastni navedbi predvsem zato, da bi bila ohranjena politična enotnost na slovenski strani.

V posebnem poglavju obravnava še čas moratorija, ki se je iztekel zaradi sklepa o umiku JLA iz Slovenije povsem drugače, kot pa smo vsi pričakovali. Tako je preostalo le še mnogo pogajanj, v katerih je Sloveniji uspelo obdržati precejšen del vojne tehnike (250 tankov), ki je bila na njenem ozemlju; celo mnogo več kot pa smo pripravljene priznati, če drži sicer neverjeten podatek generala Špeglja, da je Slovenija dobavila Hrvaški 800.000 ton opreme (kar bi zneslo 40.000 dvajsettonskih kamionov).

Zaključno poglavje je predvsem politična analiza razpada Demosa in prognoza političnega razvoja, ki pa - v luči enoletnega zamika - ni povsem uspela.

Knjigi je dodan obširen spremljevalni aparat. Kar 80 strani zajema natančna kronologija časa pred in med vojno (Uvertura, Vojna; 9. maj 1991 - 10. julij 1991) z skupno 1415 zabeleženimi dogodki, ki po svoji obliki neustavljivo spominja na operativni dnevnik ministrstva ali koordinacijske skupine. Dodana je še kratka kronologija

dogodkov, povezanih z že omenjeno ustanovitvijo Manevrske strukture Narodne zaščite v letu 1990 in bogato fotografsko gradivo.

Velikega pomena pa so objavljeni dokumenti, nekaj med tekstom, nekaj v prilogi. Zasnova uporabe Manevrske strukture Narodne zaščite, zasnova variant razdružitve na obrambnem področju, pismo članom predsedstva in vlade ob podpisu deklaracije za mir, operativni načrt zavarovanja osamosvojitve Slovenije, analiza prvega dela spopada, zapiski pogovorov na Brionih in vojaška ocena brionskega sporazuma, vrsta dokumentov JLA in zveznih državnih organov (precej jih ima žal le prvo stran), ukazi za zasedbo mejnih prehodov, ultimatum poveljnika 5. armadnega območja, dokumenti iz obdobja umika JA, večina teh dokumentov še dolgo, če sploh bo, ne bo v originalu dostopna zgodovinarjem, zato je ta izbor toliko bolj dragocen. Precej dokumentov z obeh strani ima celo žig »strogo zaupno«, kar je upravičeno zbudilo nekaj reakcij, vendar pa morajo to vprašanje urediti državni organi, čeprav to ne bo brez posledic tudi za zgodovinarje najnovejše dobe.

Prav zato, ker je avtor še vedno sredi političnega življenja in ob tako mali historični distanci, se knjiga seveda ne more znebiti političnih konotacij, kljub temu pa ni mogoče spregledati historiografskega pomena knjige. V predvojnem času od spremembe režima, v vojni in še po njej je bil avtor minister za obrambo in član najožjega političnega vodstva, tako da je že po položaju doživel in tudi vodil vojno s take bližine, da bo to gotovo eden glavnih virov za vpogled v nagibe in dogajanje izza tistega, kar je znano iz sočasnih medijev. Posebej, ker marsikaj sploh ni bilo zapisano, primarno aktovno gradivo pa ob določilih arhivskega zakona še nekaj desetletij ne bo dostopno. Za zgodovinarje (naj)novejše dobe bo knjiga zato eden najpomembnejših spominskih virov. Seveda je mogoče takoj zatrditi, da je to prepogumna trditev, saj vse zgodbe niso povedane in vse knjige še niso napisane. Toda glede na izčrpnost obravnavane problematike, uporabo dokumentacije, odkritost, vlogo pisca v dogajanjih, vse to navaža na misel, da bodo Premiki še dolgo vir, ki ga bodo vojaški in politični zgodovinarji morali še kako upoštevati.

Damijan Guštin